

บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

จากที่ศึกษามาในบทก่อนๆ จะเห็นว่าจากการที่ประเทศไทยได้ตกลงเข้าร่วมเป็นสมาชิกขององค์การการค้าโลก (World Trade Organization หรือ WTO) เมื่อวันที่ 15 เมษายน พ.ศ. 2537 ทำให้ประเทศไทยมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตามความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า (Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights : TRIPs) ซึ่งกำหนดไว้ว่าประเทศสมาชิกจะต้องให้ความคุ้มครองแก่สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในฐานะเป็นทรัพย์สินทางปัญญาประเภทหนึ่ง นอกจากนั้น ประเทศไทยถือเป็นประเทศผู้ส่งออกสินค้าเกษตรและอาหารในอันดับต้นๆ ของโลก อีกทั้งยังมีสินค้าของประเทศไทยที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับจากนานาอารยประเทศ ด้วยเหตุนี้เพื่อให้เกิดการปรับกฎหมายให้สอดคล้องกับพันธกรณีรวมถึงปกป้องสิทธิของผู้ผลิตไทย ประเทศไทยโดยกรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์ จึงได้ยกร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 ขึ้นโดยเปิดให้มีการนำสินค้ามาขึ้นทะเบียนสินค้าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indications) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา เพื่อคุ้มครองผู้บริโภคทั่วไปไม่ให้สับสนถึงแหล่งที่มาของสินค้า อีกทั้งยังคุ้มครองผู้ผลิตสินค้าในท้องถิ่นนั้นๆ ไม่ให้ถูกละเมิดหรือสวมสิทธิในสินค้า อีกทั้งยังมุ่งเน้นการแข่งขันที่เป็นธรรม อันนำมาซึ่งการพัฒนาคุณภาพของสินค้าให้ดียิ่งขึ้น จึงทำให้เห็นเด่นชัดว่า “สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์” เป็นกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาที่เน้นในความสัมพันธ์ระหว่างสินค้ากับแหล่งกำเนิดทางภูมิศาสตร์ของสินค้า โดยสินค้านั้นจะต้องมีคุณภาพ ชื่อเสียง หรือลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใด อันเนื่องมาจากแหล่งกำเนิดในพื้นที่หรือดินแดนดังกล่าว โดยคุณภาพ ชื่อเสียง หรือลักษณะเฉพาะของสินค้าเกิดจากสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์หรือปัจจัยทางธรรมชาติ เช่น สภาพอากาศ หรือดิน หรือปัจจัยที่ได้จากมนุษย์ เช่น ความรู้ความชำนาญในการผลิต หรืออาจมาจากปัจจัยธรรมชาติและปัจจัยมนุษย์ก็ได้ การที่สินค้าเหล่านี้มีคุณภาพดีเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป เป็นผลมาจากสภาพภูมิอากาศ คุณภาพวัตถุดิบ และภูมิปัญญาความรู้ของผู้ผลิตในพื้นที่ดังกล่าว

จากปัญหาสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์เกี่ยวกับสินค้าประเภทกาแฟและกาแฟช็อคโกแลตนี้ จะเห็นว่าสินค้ากาแฟได้มีการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์แล้วทั้งของประเทศไทยและสหภาพยุโรป โดยกาแฟที่ได้รับการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของไทย คือ กาแฟดอยตุง กาแฟดอยช้าง กาแฟดงมะไฟ กาแฟเทพเสด็จ กาแฟเขาทะลุ และขณะเดียวกันสหภาพยุโรปก็ได้ขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ให้กับกาแฟดอยตุง และกาแฟดอยช้าง ของไทยด้วย ซึ่งถือว่ามีกาแฟที่มีแหล่งกำเนิดหลากหลายที่ได้รับการยอมรับและมีมาตรฐานที่ทั่วโลกยอมรับ ในปัจจุบันได้มีกาแฟบวณมาถวด ซึ่งเป็นกาแฟของประเทศเวียดนามได้มาขอขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในประเทศไทย (ประกาศเมื่อวันที่ 16 มิถุนายน 2557) แต่มีปัญหว่ากาแฟช็อคโกแลตสามารถที่จะขอขึ้นทะเบียนเป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ได้หรือไม่ จะเห็นได้ว่ากาแฟช็อคโกแลตยังมีจุดด้อยหลายอย่างที่ยังไม่อาจได้รับการขึ้นทะเบียนได้ อาทิ ปัญหาการใช้สายพันธุ์กาแฟที่เคยได้รับการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

แล้วมาเลี้ยงขะมัดเพื่อผลิตกาแพชีขะมัด การใช้สายพันธุ์สัตว์หรือพันธุ์ขะมัด/อึเห็นที่เป็นสัตว์ที่อาศัยอยู่ทั่วไปไม่มีแหล่งกำเนิดที่แน่นอน รวมถึงการใช้ทักษะแรงงานของมนุษย์และอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเลี้ยงขะมัดและการคัดแยกเมล็ดกาแพออกจากชีขะมัด ตลอดจนการคั่วกาแพ เป็นต้น

สำหรับในประเด็นตามกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาที่นำมาใช้กับสินค้ากาแพชีขะมัด ปัจจุบันสินค้ากาแพชีขะมัดได้รับประโยชน์จากกฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ การปกป้องสินค้ากาแพตามกฎหมายฉบับนี้มีขึ้น เพื่อการปกป้องการใช้ชื่อภูมิศาสตร์แหล่งผลิตกาแพ ซึ่งชื่อดังกล่าว ผู้บริโภคให้การยอมรับถึงคุณภาพ เอกลักษณ์และชื่อเสียงของสินค้ากาแพชีขะมัด ส่งผลให้ทั้งกลุ่มสหภาพยุโรป ประเทศไทย และอีกหลายๆ ประเทศต่างบัญญัติกฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ขึ้น ซึ่งการบัญญัติกฎหมายเช่นนี้เป็นไปเพื่อการปกป้องผลประโยชน์ทางการค้าของสินค้ากาแพชีขะมัด และการปฏิบัติตามพันธกรณีความตกลงทริปส์ข้อ 22 ถึงข้อ 24 เรื่องสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

อย่างไรก็ดี แม้กฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์เป็นกฎหมายที่ใช้ปกป้องผลประโยชน์ในสินค้ากาแพ แต่การใช้กฎหมายฉบับนี้ยังมีข้อจำกัดหลายประการ ข้อจำกัดมีทั้งข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย กล่าวคือ ในแง่ปัญหาข้อเท็จจริง หลายประเทศมักขึ้นทะเบียนชื่อภูมิศาสตร์ของแหล่งผลิตกาแพเท่านั้น และบางประเทศยอมรับว่า ชื่อพันธุ์กาแพสามารถใช้เป็นชื่อภูมิศาสตร์ตามกฎหมาย แต่หากชื่อหรือสัญลักษณ์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องสามารถจดเป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ได้หรือไม่ เช่น กาแพชีขะมัด เป็นต้น หรือในแง่ปัญหาข้อกฎหมาย ภูมิปัญญาและทักษะของมนุษย์ เพื่อการผลิตกาแพสามารถขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ได้อย่างไร สามารถสรุปเป็นประเด็นต่างๆ ได้ดังนี้

ประเด็นเรื่องปัญหาข้อจำกัดเรื่องชื่อสายพันธุ์กาแพ ชื่อสายพันธุ์ของขะมัดเป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ตามความตกลงทริปส์ที่มาพระราชบัญญัติสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ จะเห็นว่าทั้งชื่อสายพันธุ์กาแพและชื่อสายพันธุ์สัตว์ ไม่ต้องด้วยนิยามตามความตกลงทริปส์และกฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์พ.ศ.2546 ที่จะสามารถขอขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ได้ เนื่องจากชื่อสายพันธุ์กาแพและชื่อสายพันธุ์สัตว์นั้น ไม่ใช่ชื่อหรือสัญลักษณ์ หรือสิ่งอื่นใดที่ใช้เรียกหรือใช้แทนแหล่งภูมิศาสตร์ และชื่อหรือสิ่งอื่นใดดังกล่าวต้องใช้กับสินค้าที่เกิดจากแหล่งภูมิศาสตร์นั้น รวมทั้งสินค้าต้องมีคุณภาพ หรือชื่อเสียง หรือคุณลักษณะเฉพาะของแหล่งภูมิศาสตร์ ทำให้ชื่อของสายพันธุ์กาแพทั้งอราก้า โรบัสต้า และลิเบอร์กันนั้น ไม่ใช่ชื่อทางภูมิศาสตร์ที่แสดงถึงแหล่งกำเนิดทางภูมิศาสตร์ของสินค้ากาแพ อีกทั้งชื่อสายพันธุ์กาแพดังกล่าว ก็ไม่ใช่ชื่อที่บ่งระบุแหล่งที่มาของสินค้ากาแพด้วย หรืออาจกล่าวง่ายๆ ว่าสายพันธุ์กาแพทั้งสามไม่ใช่สายพันธุ์พืชที่มีชื่อซ้ำกับชื่อท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง และไม่ใช่ชื่อสายพันธุ์พืชที่มีชื่อสายพันธุ์เป็นชื่อเฉพาะโดยไม่เป็นชื่อท้องถิ่นด้วยเมื่อไม่ชื่อที่ระบุแหล่งกำเนิดและไม่มีชื่อที่บ่งระบุแหล่งที่มาของสินค้า กรณีของสายพันธุ์สัตว์ก็เช่นกัน ทำให้ไม่สามารถนำชื่อสายพันธุ์พืชและสายพันธุ์สัตว์เพียงอย่างเดียวมาขอขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ได้

ประเด็นปัญหาข้อจำกัดชื่อสายพันธุ์กาแพหรือชื่อสายพันธุ์สัตว์และคำว่ากาแพชีขะมัด เป็นชื่อสามัญตามความตกลงทริปส์ที่มาพระราชบัญญัติสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของไทย มาตรา 3 จะเห็นว่า สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ หมายความว่า ชื่อสัญลักษณ์ หรือสิ่งอื่นใดที่ใช้เรียกหรือใช้แทนแหล่งภูมิศาสตร์และที่สามารถบ่งบอกว่าสินค้าที่เกิดจากแหล่งภูมิศาสตร์นั้นเป็นสินค้าที่มีคุณภาพ ชื่อเสียง หรือคุณลักษณะเฉพาะของแหล่งภูมิศาสตร์

ดังกล่าว อันเป็นการกำหนดเฉพาะหรือมุ่งเน้นไปที่สินค้าที่เกิดจากแหล่งภูมิศาสตร์เท่านั้น โดยต้องมีขั้นตอนเงื่อนไขหรือกระบวนการพิเศษในการผลิตวัตถุดิบและมีกระบวนการวางระบบตามขั้นตอนเงื่อนไขหรือกระบวนการในการผลิตวัตถุดิบนั้นจะต้องมาจากแหล่งสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนั้นจะต้องประกอบด้วยภูมิปัญญาของมนุษย์ในท้องถิ่นนั้น เพื่อสร้างสรรค์ผลผลิตให้มีลักษณะบ่งเฉพาะนั้นที่สามารถขึ้นทะเบียนได้ จึงเทียบได้ว่าไทยใช้เฉพาะสินค้าที่เป็นแหล่งภูมิศาสตร์แบบ PDO ของสหภาพยุโรปเท่านั้น ซึ่งมีข้อจำกัดในการขึ้นทะเบียนอย่างมาก ทำให้เห็นว่าเมื่อสหภาพยุโรปได้จัดให้กาแพดอยตุงและกาแพดอยช้างของไทย อันเป็นผลผลิตที่บ่งบอกแหล่งภูมิศาสตร์ ให้เป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่ได้รับการคุ้มครองตามแบบ PGI ดังนั้น การที่จะนำกาแพชีชเมตมาขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์จึงควรที่จะพิจารณาเทียบเคียงหรือหลักเกณฑ์เช่นเดียวกับหลักเกณฑ์การคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ แบบ PGI เช่นกัน เพราะคำว่ากาแพชีชเมตนั้นไม่สามารถที่จะบ่งบอกถึงแหล่งกำเนิด ที่ต้องแสดงชื่อภูมิศาสตร์ของประเทศ แคว้นหรือสถานที่ใดสถานที่หนึ่งโดยเฉพาะ หรือสิ่งบ่งชี้แหล่งที่มาของกาแพนั้นได้ว่ามาจากแหล่งที่มาใดอีกทั้งไม่อาจจะแจ้งได้ว่าชื่อดังกล่าวมีความสัมพันธ์หรือเชื่อมโยงกับท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง หรือเกิดจากการคิดสร้างสรรค์ อันเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนใดชุมชนหนึ่ง และกาแพชีชเมตไม่อาจแยกได้ว่าเป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์โดยตรง หรือสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์โดยอ้อม ทำให้ไม่อาจที่จะนำมาขอขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ได้

ปัญหาข้อจำกัดด้านลักษณะสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของสหภาพยุโรปและไทย เมื่อพระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ประเทศไทย พ.ศ.2546 มาตรา 3 ระบุว่า สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ หมายความว่า ชื่อ สัญลักษณ์ หรือสิ่งอื่นใดที่ใช้เรียกหรือใช้แทนแหล่งภูมิศาสตร์และที่สามารถบ่งบอกว่าสินค้าที่เกิดจากแหล่งภูมิศาสตร์นั้นเป็นสินค้าที่มีคุณภาพ ชื่อเสียง หรือคุณลักษณะเฉพาะของแหล่งภูมิศาสตร์ดังกล่าว โดยสินค้าที่ได้รับการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ต้องแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างปัจจัยทางธรรมชาติ เช่น สภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ หรือปัจจัยจากมนุษย์ เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งจะเน้นไปเฉพาะแหล่งภูมิศาสตร์เท่านั้น คือ สินค้าที่เกิดสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ได้ต้องอาศัยองค์ประกอบทางธรรมชาติและองค์ประกอบจากมนุษย์ โดยขั้นตอนและกระบวนการในการผลิต การเตรียมวัตถุดิบ ต้องกระทำในพื้นที่ทางภูมิศาสตร์นั้นเท่านั้นเทียบได้กับหลักการคุ้มครองแบบ PDO ตาม Regulation 510/2006 ของสหภาพยุโรป แต่ในทางปฏิบัติของการพิจารณาการขอขึ้นทะเบียนก็ได้มีการนำหลัก PGI มาใช้ในการพิจารณาประกอบเช่นกัน ซึ่งสินค้าหลักที่สหภาพยุโรปให้ความคุ้มครองจะเป็นสินค้าไวน์ สุรา อาหารและเกษตร สินค้าที่ขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในสหภาพยุโรป จะได้รับความคุ้มครองจากการกระทำที่อาจทำให้เกิดความเสียหายต่างๆ เช่น การใช้ชื่อในทางการค้า การป้องกันการลอกเลียนแบบวิธีการผลิต รูปแบบ และชื่อเรียกสินค้า และการทำให้สาธารณชนเกิดความเข้าใจผิดในแหล่งกำเนิด ลักษณะ คุณภาพสินค้า ลักษณะการบรรจุหีบห่อและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์ที่ได้รับขึ้นทะเบียน

เมื่อทำการศึกษาเปรียบเทียบกับแนวทางการให้ความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์แล้วจะเห็นได้ว่า กฎหมายคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของสหภาพยุโรป มีการบัญญัติไว้ชัดเจนถึงการให้ความคุ้มครองกรรมวิธี ขั้นตอนการผลิต การเตรียมสินค้าไว้ในกฎหมายพร้อมมีการอธิบาย

ขยายความเจตนารมณ์ของกฎหมายไว้ด้วยซึ่งเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการใช้การตีความกฎหมาย โดยในตอนท้ายของมาตราดังกล่าว ยังได้มีการให้คำอธิบายเพิ่มเติมไว้ด้วยว่า “วัตถุประสงค์ของมาตรานี้ ต้องการที่จะให้ความคุ้มครองถึงชื่อของสินค้าใดๆ แม้จะไม่มีชื่อของอาณาเขตภูมิศาสตร์หรือท้องที่ของประเทศประกอบอยู่ด้วย แต่ก็สามารถพิจารณาให้เป็นสินค้าที่มีสิ่งบ่งชี้ของภูมิศาสตร์ของอาณาเขตนั่นได้ ถ้าสินค้านั้นได้ถูกใช้ หรือสินค้านั้นมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ โดยมีต้นกำเนิดมาจากประเทศดินแดนหรือท้องที่นั้นด้วย” ด้วยเหตุแห่งการบัญญัติกฎหมายดังกล่าวจึงทำให้สามารถให้ความคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ได้หลากหลายรูปแบบ รวมถึงกระบวนการในการผลิตหรือกระบวนการเตรียมการสินค้านั้นอยู่ หรือเกิดขึ้นในอาณาเขต ภูมิประเทศนั้น แม้เพียงการผลิตสินค้าแค่บางส่วน สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ดังกล่าวนั้นย่อมได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายฉบับนี้ด้วย เนื่องจากพระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 มาตรา 25 กำหนดให้เฉพาะผู้ผลิตสินค้าซึ่งอยู่ในแหล่งภูมิศาสตร์ของสินค้านั้น หรือผู้ประกอบการค้าเกี่ยวกับสินค้านั้นเท่านั้น มีสิทธิที่จะใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่ขึ้นทะเบียนกับสินค้าที่ระบุตามเงื่อนไขที่นายทะเบียนกำหนด โดยที่ไม่เปิดโอกาสให้บุคคลอื่นหรือชุมชนท้องถิ่นอื่นสามารถที่จะขออนุญาตใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์นั้นได้ ฉะนั้น สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีองค์ประกอบหรือปัจจัยสำคัญสองประการคือ ธรรมชาติกับมนุษย์ในแหล่งหรือท้องที่นั้นโดยธรรมชาตินั้นสร้างสิ่งแวดล้อมหรือวัตถุดิบให้แก่การผลิตสินค้า ส่วนมนุษย์นั้นใช้ทักษะความชำนาญและภูมิปัญญาในการผลิตสินค้านั้น ทั้งสองปัจจัยจึงได้ก่อให้เกิดสินค้าที่มีคุณภาพหรือคุณลักษณะพิเศษเฉพาะ ด้วยเหตุนี้ สิทธิในสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์จึงเป็นสิทธิชุมชน หรือสิทธิของกลุ่มคนที่อยู่ในท้องที่ที่ผลิตสินค้านั้น

ปัญหาข้อจำกัดด้านทักษะแรงงานผู้ผลิตกาแฟชี้ชะมดต่อการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ เมื่อสาระสำคัญของสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์อยู่ที่ความเชื่อมโยงระหว่างสินค้ากับแหล่งผลิต และสินค้าจะต้องมีคุณภาพ ชื่อเสียง หรือคุณลักษณะของสินค้า จึงสามารถจะใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ได้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นที่มาของสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ซึ่งมีการแยกองค์ประกอบด้านธรรมชาติ เช่น ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ กับองค์ประกอบด้านมนุษย์ เป็นกรณีที่มีมนุษย์เข้ามาแทรกแซงโดยการใช้ทักษะ ฝีมือ กระบวนการ กรรมวิธีที่ทำให้วัตถุดิบตามธรรมชาติมีลักษณะเด่นเฉพาะตัว ซึ่งถือเป็นลักษณะเด่นของสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ดังนั้นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์จึงเป็นเครื่องมือที่รับรองคุณภาพและมาตรฐานของสินค้าและช่วยปกป้องมิให้มีการนำเอาชื่อเสียงแหล่งกำเนิดของสินค้าไปแอบอ้างหาประโยชน์ ช่วยจัดระเบียบและสร้างความเป็นธรรมของการแข่งขันในตลาดและคุ้มครองผู้บริโภคมิให้ถูกหลอกลวงเกี่ยวกับแหล่งกำเนิดของสินค้า ซึ่งกฎหมายคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์มิได้มีเจตนารมณ์ที่จะส่งเสริมการสะสมทุนและความมั่งคั่งของปัจเจกบุคคล หากแต่ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้สะสมความรู้ความชำนาญมาเป็นเวลายาวนานจนสามารถสร้างสรรค์สินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ และมีคุณภาพในทรัพยากรที่ตนเองมีอยู่ ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ปัญหาข้อจำกัดความทับซ้อนของสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในพื้นที่เดียวกันของกาแฟชี้ชะมด จากการใช้เมล็ดกาแฟที่หนึ่งและการเลี้ยงชะมดอีกท้องที่หนึ่ง และอาศัยทักษะความชำนาญทางภูมิปัญญาของมนุษย์ จนทำให้ผลผลิตของกาแฟชี้ชะมดที่ได้มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะต่างจากกาแฟชนิดอื่นๆ ซึ่งกฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของไทย ยังขาดความชัดเจนในประเด็นการให้

ความคุ้มครองถึงกรรมวิธี ขั้นตอน หรือกระบวนการในการผลิตว่า ผู้ผลิตสินค้าที่ใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่ขึ้นทะเบียนนั้นจะสามารถใช้วัตถุดิบที่ผลิตมาจากที่อื่นหรือจำเป็นต้องเป็นวัตถุดิบจากแหล่งภูมิศาสตร์ที่ขึ้นทะเบียนเท่านั้นและกรรมวิธีในทุกขั้นตอนการผลิตหรือการผลิตขั้นตอนหนึ่งขั้นตอนใดสามารถทำนอกพื้นที่ได้หรือไม่

ฉะนั้น สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีองค์ประกอบหรือปัจจัยสำคัญสองประการคือ ธรรมชาติกับมนุษย์ในแหล่งหรือท้องถิ่นนั้น โดยธรรมชาตินั้นสร้างสิ่งแวดล้อมหรือวัตถุดิบให้แก่การผลิตสินค้า ส่วนมนุษย์นั้นใช้ทักษะ ความชำนาญ และภูมิปัญญาในการผลิตสินค้านั้น ทั้งสองปัจจัยจึงได้ก่อให้เกิดสินค้าที่มีคุณภาพหรือคุณลักษณะพิเศษเฉพาะ ด้วยเหตุนี้ สิทธิในสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์จึงเป็นสิทธิชุมชน หรือสิทธิของกลุ่มคนที่อยู่ในท้องถิ่นที่ผลิตสินค้านั้น

5.2 ข้อเสนอแนะ

ในส่วน of พระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 ควรจะต้องปรับปรุงแก้ไขในประเด็นต่อไปนี้

5.2.1 ควรแก้ไขเพิ่มเติมในเรื่องการกำหนดเงื่อนไขการระบุสถานที่แหล่งภูมิศาสตร์ที่มีการผลิตสินค้า ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 มาตรา 3 โดยเพิ่มเติมบทบัญญัติของกฎหมายเป็นดังนี้

“สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ หมายความว่า ชื่อ สัญลักษณ์ หรือสิ่งอื่นใดที่ใช้เรียกหรือใช้แทนแหล่งภูมิศาสตร์ แหล่งกำเนิด แหล่งที่มา และที่สามารถบ่งบอกว่าสินค้าที่เกิดจากแหล่งภูมิศาสตร์ แหล่งกำเนิด แหล่งที่มา นั้นเป็นสินค้าที่มีคุณภาพ ชื่อเสียง หรือคุณลักษณะเฉพาะของแหล่งภูมิศาสตร์ แหล่งกำเนิด แหล่งที่มา ดังกล่าว”

เพื่อให้สอดคล้องเป็นตามบทบัญญัติของความตกลงทริปส์ ด้วยการคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่มีความหมายโดยอ้อม และตามการคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของสหภาพยุโรป แบบ PGI โดยให้ถือว่าสิ่งใดๆ ที่สามารถสื่อหรือแสดงถึงความเชื่อมโยงระหว่างคุณภาพหรือคุณลักษณะของสินค้ากับแหล่งภูมิศาสตร์ได้แล้ว ก็เป็นสิ่งที่อาจขึ้นทะเบียนเป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ได้ อันจะทำให้สายพันธุ์พืชหรือสายพันธุ์สัตว์ สามารถที่จะขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ได้ แต่ต้องมีกำหนดเงื่อนไขให้มีการระบุชื่อ สัญลักษณ์ หรือสิ่งอื่นใดที่ใช้เรียกหรือใช้แทนแหล่งภูมิศาสตร์ ในการผลิตสินค้าต่อท้ายชื่อพันธุ์พืชหรือพันธุ์สัตว์ เพื่อที่เป็นการเปิดกว้างให้สามารถสินค้าสามารถขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ได้มากขึ้น

5.2.2 ควรแก้ไขเพิ่มเติมคำนิยามตามพระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของไทยตามมาตรา 3 ในเรื่อง “ชื่อสามัญ” โดยควรกำหนดคำนิยาม “ชื่อสามัญ หมายความว่า ชื่อของผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรหรือผลิตภัณฑ์อาหารที่แม้จะมีความเชื่อมโยงกับสถานที่ หรือท้องถิ่นซึ่งมีการผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ดังกล่าวแต่ดั้งเดิม แต่ได้กลายเป็นคำทั่วไปที่ใช้เรียกชื่อผลิตภัณฑ์นั้น”

สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของไทยที่เข้าข่ายเป็นชื่อสามัญคือ “ซอสพริกศรีราชา” เนื่องจากประชาชนทั้งในประเทศและต่างประเทศได้ใช้เรียกซอสชนิดหนึ่ง คือ ซอสพริกสีแดง หากศึกษาถึงประวัติความเป็นมาในอดีตที่ผ่านมา บริเวณอำเภอศรีราชาจังหวัดชลบุรี ได้ทำการเกษตรปลูกพริกแดงที่มีรสอร่อยจำนวนมาก และเมื่อเหลือจากจำหน่ายและบริโภคจึงได้ทำเป็นซอสพริกเพื่อใช้จิ้มอาหารทะเล นอกจากนี้ในการขึ้นทะเบียนเครื่องหมายการค้าในประเทศสหรัฐอเมริกาได้ให้แสดงปฏิเสธคำดังกล่าว เนื่องจากเป็นประเภทหนึ่งของสินค้า จึงกลายเป็นชื่อสามัญทางการค้า ถือว่ามีผลกระทบต่อกรขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์เป็นอย่างมาก เพื่อให้ทราบถึงหลักเกณฑ์ในการพิจารณาว่าอย่างไรเป็นชื่อสามัญ เพราะเงื่อนไขการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ตามมาตรา 5 ระบุแต่เพียงว่า ถ้าเป็นชื่อสามัญแล้วจะไม่สามารถขอขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ได้ ทั้งนี้เพื่อความชัดเจนในการขอขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ และเพื่อให้เป็นแนวทางเดียวกับสหภาพยุโรป

5.2.3 ควรมีการประกาศเพิ่มเติมให้ “กาแฟ” เป็นรายชื่อประเภทสินค้าเฉพาะอย่าง เพราะกาแฟถือเป็นสินค้าเกษตร อาหารอย่างหนึ่ง เพื่อให้สอดคล้องกับความตกลงทริพส์ ข้อ 23 อันเป็นการทำให้ขอบเขตการคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์มีลักษณะค่อนข้างกว้างและเป็นประโยชน์ต่อประเทศเป็นอย่างมาก เพื่อให้สินค้ากาแฟได้รับความคุ้มครองในระดับพิเศษ แตกต่างจากการคุ้มครองในระดับธรรมดา กล่าวคือ หากมีการใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ กับสินค้ากาแฟที่ไม่ได้มาจากแหล่งภูมิศาสตร์ที่ระบุในคำขอ แม้ว่าผู้ใช้จะได้ระบุแหล่งภูมิศาสตร์ที่แท้จริงก็ตาม รวมถึงการใช้คำว่า ชนิด ประเภท แบบ หรือคำหรือสินค้าทำนองเดียวกัน ประกอบกับสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่ใช้กับสินค้า นั้น เช่น จะบรรยายในฉลากว่า กาแฟชนิดนี้ เป็นกาแฟชนิดเดียวกับกาแฟดอยตุง ดอยช้าง ผลิตจากจังหวัดเชียงรายไม่ได้ เป็นต้น และกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่เหมือนหรือพ้องกัน จากเดิมที่ระบุกำหนดให้รายชื่อประเภทสินค้าไว้เพียง 4 ประเภท คือ ข้าว ไหม ไวน์ สุรา เป็นสินค้าเฉพาะอย่างเท่านั้น

ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมให้สินค้าที่ขอขึ้นทะเบียนรายหลังสามารถระบุแหล่งภูมิศาสตร์แหล่งผลิต ได้ง่ายมากขึ้น อันเป็นตัวกำหนดมาตรฐานเกี่ยวกับการกล่าวอ้างว่าสินค้านั้นเกิดจากแหล่งภูมิศาสตร์จริง

5.2.4 ควรแก้ไขเพิ่มเติมในเรื่องผู้มีสิทธิที่จะขอขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 มาตรา 7 โดยเพิ่มเติมกฎหมายเป็นดังนี้ “กำหนดให้ผู้ผลิตสินค้าซึ่งอยู่ในแหล่งภูมิศาสตร์ของสินค้านั้น หรือผู้ประกอบการค้าเกี่ยวกับสินค้านั้น หรือผู้นำชุมชนท้องถิ่น มีสิทธิที่จะใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่ขึ้นทะเบียนกับสินค้าที่ระบุตามเงื่อนไขที่นายทะเบียนกำหนด”

เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลอื่นหรือชุมชนท้องถิ่นอื่นสามารถที่จะขออนุญาตใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์นั้นได้ เพื่อให้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีองค์ประกอบหรือปัจจัยสำคัญสองประการคือ ธรรมชาติกับมนุษย์ในแหล่งหรือท้องถิ่นนั้นโดยธรรมชาตินั้นสร้างสิ่งแวดล้อมหรือวัตถุดิบให้แก่การผลิตสินค้า ส่วนมนุษย์นั้นใช้ทักษะความชำนาญและภูมิปัญญาในการผลิตสินค้านั้น ทั้งสองปัจจัยจึงได้ก่อให้เกิดสินค้าที่มีคุณภาพหรือคุณลักษณะเฉพาะ

5.2.5 ควรสนับสนุนให้มีการใช้หลักการแบ่งปันผลประโยชน์และนำหลัก PGI ของสหภาพยุโรปมาปรับใช้ในการให้ความคุ้มครองสินค้ากาแฟพืชชะมด เนื่องจากประเทศไทยยังขาดความชัดเจนในประเด็นการให้ความคุ้มครองถึงกรรมวิธี ขั้นตอน หรือกระบวนการในการผลิตว่า ผู้ผลิตสินค้าที่ใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่ขึ้นทะเบียนนั้นจะสามารถใช้วัตถุดิบที่ผลิตมาจากที่อื่นหรือจำเป็นต้องเป็นวัตถุดิบจากแหล่งภูมิศาสตร์ที่ขึ้นทะเบียนเท่านั้นและกรรมวิธีในทุกขั้นตอนการผลิต หรือการผลิตขั้นตอนหนึ่งขั้นตอนใดสามารถทำนอกพื้นที่ได้หรือไม่ ซึ่งตามแนวทางของกฎหมายสหภาพยุโรปแบ่งสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ออกเป็นสองประเภทคือสินค้าที่ใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ประเภท PGI หรือ Protected Geographical Indications และสินค้าที่ใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ประเภท PDO หรือ Protected Designations of Origin โดยที่สินค้าที่ใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ทั้ง PGI และ PDO นั้นต่างมีข้อดีข้อเสียแตกต่างกันเช่น การคุ้มครองสินค้าตามหลัก PDO นั้นการผลิตสินค้าทุกขั้นตอนจะต้องกระทำในแหล่งภูมิศาสตร์นั้นเท่านั้นจะทำให้มีความชัดเจนในเรื่องความเชื่อมโยงถึงแหล่งที่มาของสินค้าอย่างแน่นอนแต่อาจจะมีข้อเสียคือทรัพยากรที่นำมาใช้ภายในท้องถิ่นนั้นย่อมมีจำนวนจำกัดและไม่สามารถมีการขยายตัวของธุรกิจชุมชนต่อไปได้ แต่หากเป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ประเภท PGI ข้อห้ามดังกล่าวจะไม่ถูกนำมาใช้บังคับเพราะสามารถมีกระบวนการผลิต หรือมีการเตรียมสินค้าจากท้องถิ่นอื่นได้ เช่น ขั้นตอนในการผลิตกาแฟพืชชะมด ที่สามารถใช้ท้องถิ่นใดในการเลี้ยงชะมด หรือปลูกกาแฟก็ได้ โดยคำนึงถึงคุณภาพในการผลิตที่ได้ใช้ทักษะทางภูมิปัญญาของมนุษย์ในการผลิตเป็นสำคัญเพื่อเป็นการขยายการคุ้มครองสินค้าให้สามารถขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ได้